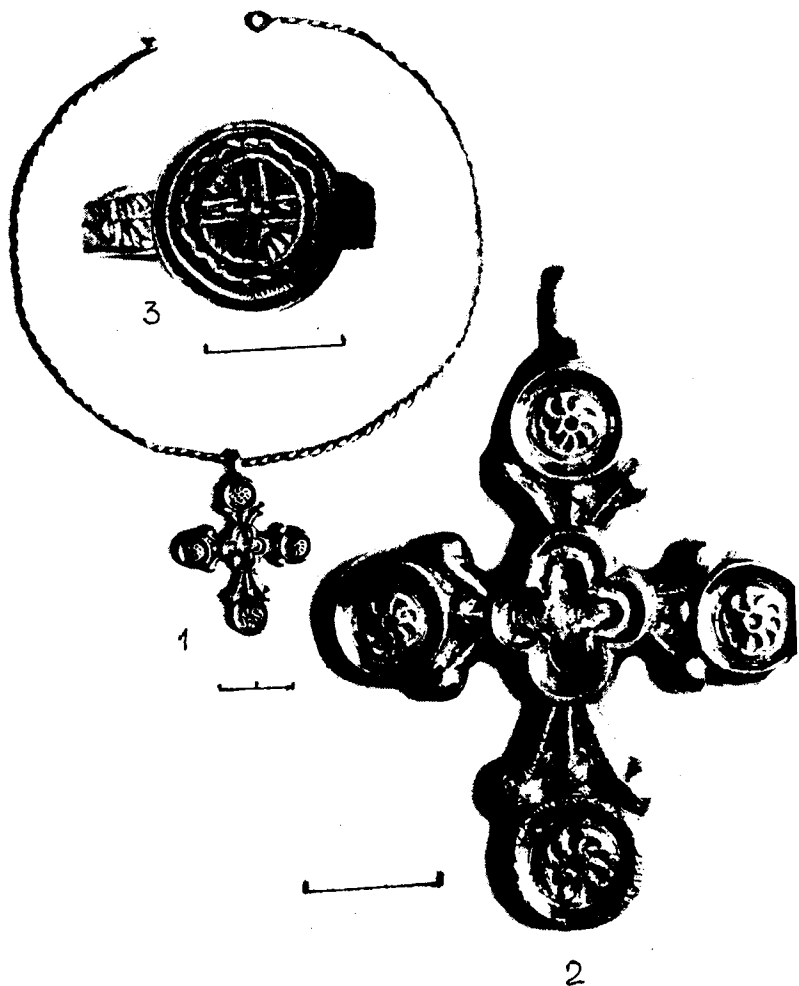

ЗОЛОТИЙ НАТІЛЬНИЙ ХРЕСТ ІЗ КЕЛЕГЕЙ

Серед коштовностей другої половини VII ст., випадково знайдених у 1927 р. в околицях Келегейських хуторів на Херсонщині (золоті деталі портупей і піхов, персні, сережки та підвіски, візантійські соліди, деталі вуздечки, срібний, скляний та глиняний посуд, тощо), чільне місце належить натільному порожнистому хресту, спаяному з окремих деталей, який було одягнуто на золотий обруч. Хрест фігурний, з орнаментованою лицьовою поверхнею. Довжина - 5,1 см. Кінці завершують круглі розетки. Чотирипелюсткова фігура з отвором, в якому була згодом втрачена вставка із каменю чи скла, розміщена у її центрі. Розетки на кінцях з'єднані із центральною фігурою рельєфними перетинками із трьох "стебел", кінці яких завершуються потовщеннями із кульок (Рис. 1, 1, 2).

Такі хрести виготовляли у Візантії в VI-VII ст.[1] Їх знайдено у похованнях з монетами Іраклія (629/30-641) з острова Лесбос у Середземномор'ї.[2] Один походить із Мерсіни (стародавній Зефіріон) у Туреччині.[3] Цілий та уламок схожих хрестів виявлено у багатьох похованнях із Озора - Тотіпуста в Угорщині, де вони поєднуються із монетами Константина IV (668-685 рр.).[4] Типологічно близький бронзовий із позолотою хрест був у одному з поховань на могильнику Ескі-Кермен в Криму. Його супроводжував розрубаний навпіл солід Іраклія (610-641), орлиноголова пряжка, пальчата фібула дніпровського типу та інше.[5] Такий же натільний хрест походить із Керчі в Криму.[6]

Хрест із Келегей підвішено за вушко до виті шийної гривни діаметром 11,4 см, виготовленої із тоненького чотирикутного у перетині золотого стрижня. На кінцях - застібка у вигляді круглої петельки та грибоподібного гачка (Рис. 1, 1). Такі гривни були типовими для візантійського ювелірного мистецтва, витіки якого сягають художніх традицій пізньоримської доби. Аналогічні шийні гривни знайдено у пізньосарматських та гуннських похованнях із Щербаківки в Поволжжі[7], станиці Воронезької на Кубані[8], біля с. Недвигівки (поблизу Танаїса) у Приазов'ї[9], Тірітаки в Криму[10], с. Носаки[11] та Альошки[12] у Нижньому Придніпров'ї. Віті золоті гривни знайдено у кургані третьої чверті I тис. до н.е. із Уч-Тепе в Азербайджані[13] та у інших місцях.

Золотий натільний хрест (1,2) та золотий перстень
з хрестом (3) із Келегей

Християнська символіка була на щитку одного із келегейських перснів. У нього розширені сторони кільця розмірами 2,1x1,15 см, що прилягають до щитка, вкриті гравійованим орнаментом із косих насічок, розділених повздовжніми канелюрами. На плескатому щитку діаметром 1,35 см нанесено концентричні канелюри із прямих зовнішніх та хвилястої внутрішньої лінії. У центрі поля вигравіровано хрест із прямих зовнішніх та хвилястої внутрішньої лінії (рис. 1,3). Три схожі за конструкцією персні, але з монограмами на щитку, походять з Малої Перещепини[14].

Є підстави вважати, що у Келегеях було поховано шляхетного тюркського вождя, тісно пов'язаного з Візантією. Золотий хрест на обручі був ознакою певного придворного титулу і слугував почесною відзнакою його власника. За певні заслуги візантійський двір міг нагороджувати ним союзника – варварського вождя, який прийняв християнство. Такі випадки не були поодинокими. Відомо, що християнські проповідники на початку VI ст. проникли у середовище кочовиків, здійснюючи хрещення представників варварської знаті.[15] Згідно з Феофаном, у 528 році було охрещено гуннського царя Гордона.[16] У Никифора під 619 роком йдеться про те, що “государ племені гуннів прибув разом зі своїми архонтами і дорифорами у Візантію, просячи імператора відкрити йому таїнство християн. Той охоче прийняв його, і архонти ротеїв усиновили у божественній купелі гуннських архонтів, а їх дружин – жінок перших. Посвячених у божественні таїнства ушанували імператорськими дарами і званнями; ватажка ж їх імператор удостоїв сану патрікія і прихильно відпустив у країну гуннів”. [17] І Маркварт вбачав у цьому “государі племені гуннів” Органу – дядька хана Великої Болгарії Куврата.[18] Іоан Нікіусський, який склав свою хроніку у VII ст., говорить, що “Куврат князь гуннів і племінник Органи в юності був охрещений і вихований у Константинополі у надрах християнства і виріс у царському дворі”. [19] У Никифора між 634-640 рр. вміщено повідомлення, що після того, як Куврат звільнився з-під авар, він уклав мир з Візантією. “ У відповідь Іраклій надіслав йому дари і удостоїв сану патрікія”. [20] У 682 р. став християнином підвладний хазарам гуннський князь Алп – Літвер.[21]

Зрозуміло, що християнізація Візантією варварів була не стільки релігійною, скільки політичною акцією. Підкупом вождів воєвничих кочовиків багатими дарами і надання їм високих придворних титулів, засиланням у їх середовище місіонерів – священників, Константинополь передусім прагнув розширити сферу політичного впливу, залучаючи на свій бік небезпечних сусідів. І це дійсно так. Не за християнським, а за язичницьким обрядом поховано вождя із

Келегей. Його супроводжували дорогі коштовності та облаштунки, що було типовим не для християнської, а для язичницької похоронної обрядовості.

Література

1. Ross M. Catalogue of the Byzantine and Early Mediaeval antiquities in the Dumbarton Oaks Collections.- Washinton, 1955.- Vol.II. - Pl.X,b; XII.
2. Op.cit.-P.8
3. Залеская В.Н. Прикладное искусство Византии IV-VII веков. - Спб. - 1997. - С.118. - Кат.161,В.
4. Garam E. Die munzdatierten Graber der Awarenzeit//Awaren Forschungen, 1992. - S.176. - Taf.1,14; S.244. - Taf.72,3; S.245. - Taf.73,1.
5. Айбабин А.И. Погребения конца VII – первой половины VIII вв. в Крыму//Древности эпохи великого переселения народов V-VIII веков. - М., 1982. - С.185. - Рис.10,10.
6. Айбабин А.И. Хронология могильников Крыма позднееримского и раннесредневекового времени//Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии. - Симферополь, 1990. - Вып.1. - С.185. - Рис.58.
7. Бархин И.П. О трех находках позднесарматского времени в Нижнем Поволжье//Археологический сборник Госэрмитажа. - 1961. - Вып.2. - С.150.-Рис. 5.
8. Анфимов Н.В. Позднесарматское погребение из Прикубанья// Археология и история Боспора. - Симферополь, 1952. - С.206. - Рис.1,56.
9. Безуглов С., Захаров А. Богатое погребение позднееримского времени близ Танаиса//Известия Ростовского областного музея краеведения. - Ростов-на-Дону. 1989. - Вып.6.- С.45. - Зис.2, 2.
10. Гайдукевич В.Ф. Некрополи некоторых Боспорских городов// Материалы и исследования по археологии СССР, 1959. - Вып.69. - Рис.95, 1.
11. Савовський І.П. Нові сарматські поховання на Запоріжжі// Археологія. -1977. - С.66; рис.5,5.
12. Залеская В.Н. Указ. соч. - Табл.15,9.
13. Valint C. Kontakte zwischen Iran, Bizans und der Steppe//Awaren Forschungen.- Wien, 1992. - S.453.- Taf.17, 1-3.
14. Залеская В.Н., Львова З.А., Маршак Б.И., Соколов И.В., Фоякова Н.А. Сокровища хана Кубрата(Перещепский клад). - Спб.- 1997. - С.283. - С.84-87.
15. Пигулевская В.Н. Сирийские источники по истории народов СССР. - М.-Л. - С.84-87.
16. Чичуров И.С. Византийские исторические сочинения. - М.,1980. - С.51.
17. Там же. - М.159.
18. Marguart I. Die altbulgarische Ausdrucke in Inschrift von Catalog der altbulgarische Furstenliste// Известия русского археологического института в Константинополе. - 1911. - XV. - С.21.
19. Chronique lannevege de Nikio.- Zotenberg-Paris, 1883. - P.400.
20. Чичуров И.С. Указ. Соч. - С.276.
21. Артамонов М.И. История хазар. - Л., 1962. - С.276.